

AKTUÁLNÍ STAV ŘÍZENÍ RIZIK A REGULACE BANKOVNICTVÍ

Jaroslav Daňhel*

Nad'a Blahová: Rizika bank a jejich regulace

Praha: Ekopress, 2018. 1. vydání, 284 stran. ISBN 978-80-87865-47-7.

Poslední finanční krize, která propukla v závěru minulé dekády, přinesla novou reálnou hrozbu možnosti kolapsu celosvětového finančního systému. Terapie byla bezprecedentní: ztráty finančního sektoru byly masově fiskalizovány a vlády států fakticky převzaly roli řízení ekonomiky. Světové společenství tak na jedné straně zabránilo nejhoršímu, na druhé straně se se závažnými důsledky této bezprecedentní terapie v probíhajících ekonomických dějích v národních ekonomikách potýkáme dodnes. V dnešních dluhových rozměrech by opakování tohoto postupu již nebylo možné. Všeobecné prosazování tendence převzetí řízení ekonomiky garniturou politiků a vládní strategie pomocí masivní regulace zabránit vzniku dalšího hlubokého cyklického propadu je realitou pokrizových let v národních ekonomikách, a tedy i v integračním uskupení EU. Je tedy charakteristické i pro situaci v české ekonomice.

Současně v uplynulé dekádě silně ovlivňoval ekonomické děje trend digitalizace a zapojování umělé inteligence, tento proces představuje zásadní kvalitativní změnu, probíhající na základě přirozeného evolučního vývoje ekonomického systému, a úzce se dotýká i bankovníctví. V důsledku tohoto vývoje produktivní sektory průmysl, zemědělství, včetně sektoru služeb, snižují potřebu pracovních sil. Přebytek u nás zatím absorboval bobtnající, neproduktivní státní sektor, uplatnění bylo možno nalézt mimo jiné v souvislosti s trendem pokrizového zextenzivňování státní regulace zhusta i v dohledových orgánech nad finančním sektorem.

Proces masivního zextenzivňování regulace jednotlivých segmentů finančních trhů nadále pokračuje, obzvláštní zájem regulátorů je v tomto ohledu zaměřen na odvětví bankovníctví. Důvody jsou nasnadě: jednak nejvíce peněz z veřejných rozpočtů mířilo v posledních letech první dekády jednoznačně právě do bankovního sektoru, jednak bankéři byli odbornou veřejností obviňováni z významného podílu na vzniku klíčových nerovnovah a následném spuštění krizových jevů.

Diskutovat aktuální a navzájem úzce propojená nejednoduchá témata reálných bankovních rizik na straně jedné a bankovní regulace na straně druhé v širokých teoretických i praktických souvislostech je ambicí autorky a cílem recenzované publikace. Z hlediska

* Jaroslav Daňhel (danhel@vse.cz), Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví.

konotací uvedených v předchozím textu je třeba ocenit vysokou aktuálnost publikace a její významný přínos k probíhající živé diskusi v odborné veřejnosti o vhodné míře regulace a státní ingerenci v ekonomických, potažmo finančních a zejména pak bankovních záležitostech.

Autorka rozčlenila obsah publikace do tří hlavních oddílů: první z nich je věnován teoretickým přístupům k pojmu regulace, počínaje tržně konformním pojetím na straně jedné, až po v současnosti převažující státní intervencionismus na straně druhé. Z hlediska analýzy praktického počínání současných regulátorů v pokrizovém období autorka konstatuje zřetelný nárůst regulačních požadavků a také významný nárůst jejich sofistikovanosti (o míře sofistikovanosti se může čtenář v dalším textu přesvědčit hned na několika místech publikace). Autorka dále analyzuje stěžejní regulační normy a popisuje jejich vývoj od původního, chování významným bankám pouze doporučujícího Basel I, až po v současnosti platnou normativní verzi Basel III. Je zmíněna i problematika bankovního dohledu, i když jak autorka sama říká, není v centru její pozornosti, je vyložen princip systému evropské dohledové architektury a základní princip konceptu bankovní unie.

Za stěžejní část své publikace autorka považuje druhý oddíl, který podrobně pojednává o rizicích v bankovní praxi. V jednotlivých, poměrně rozsáhlých kapitolách jsou charakterizována jednotlivá hlavní rizika spojená s bankovním podnikáním: riziko úvěrové, tržní, operační a riziko likvidity. Vcelku podrobně je v kapitole věnované nejdůležitějšímu bankovnímu, tedy kreditnímu riziku, analyzována a diskutována řada sofistikovaných metod, které mají sloužit k jeho kvantifikování a měření. Vedle tradičních metod, jakými jsou scoring a rating, jsou uváděny relativně subtilní, složité postupy, opírající se o matematické modely. V textu kapitoly je zmíněn mimo jiné způsob výpočtu kapitálových požadavků pro úvěrové riziko, založený na interním ratingu, který se opírá o Mertonův model. Na tomto příkladu je možné dobře ilustrovat slabá místa normativních přístupů k problému. V konzultačním dokumentu Evropský úřad pro bankovníctví konstatoval, že přístup IRB sice prokázal svou validitu včetně vyšší rizikové citlivosti a přínosu pro řízení rizik, avšak zároveň poukázal na velkou variabilitu a nesrovnatelnosti výstupů mezi institucemi. Větším obecným problémem je ale implementace matematických modelů do ekonomických úloh, pro které není matematika pro svou nedialektickou podstatu vhodná. Empirický ekonom Nasim Taleb se spoluautorem Haugem vyvrátili v roce 2003 Blackovu-Scholesovu-Mertonovu kontroverzní teorii modelování portfolia.

Podobně jako předchozí kapitola o úvěrovém riziku je koncipována i následující kapitola tohoto oddílu, pojednávající o riziku tržním. Jsou diskutovány vlivy úrokových sazeb působící na chování finančních nástrojů a instrumentů, jejichž výsledkem je změna hodnoty aktiv banky. Také v této kapitole jsou prezentovány zatím většinově přijímané modelové postupy k měření tržního rizika, konkrétně schéma výpočtu VaR pomocí historické simulace, metody Monte Carlo a parametrických metod, gapová analýza a další metody.

V další kapitole se autorka věnuje operačnímu riziku, které, jak zdůrazňuje, zaujímá mezi bankovními podnikatelskými riziky v mnoha ohledech specifické místo,

prolíná se prakticky všemi vnitřními procesy a hlavně jeho predikce, identifikace modelová kvantifikace jsou velmi obtížné. Autorka konstatuje, že při posuzování operačního rizika na úrovni banky nelze z rozhodování vyloučit subjektivní prvky. V dalším textu uvádí hlavní zdroje operačního rizika a fáze procesu jeho řízení, např. využití seskupení klíčových indikátorů rizika, které odrážejí expozici banky k nejvýznamnějším operačním rizikům v konkrétních bankovních procesech nebo produktech, ale i další subtilnější metody.

Třetí oddíl knihy se zabývá cyklickým a strukturálním rozměrem systemického rizika a jeho dopadem na reálnou ekonomiku. Rozebírá se v něm finanční cyklus, jeho fáze a souvislost s fázemi systemického rizika, možnostmi finanční cyklus sledovat pomocí indikátorů, autorka se zabývá i odchylkami poměru úvěrů k HDP, vlivem cenových bublin, vznikajících na trhu nemovitostí a dalšími eventuálními potenciálními zdroji finanční nestability.

V této části jsou autorkou rovněž představeny principy zátěžových testů, které mají ověřit připravenost bankovního sektoru na mimořádné situace, za které jsou považovány v historii se vyskytující nejhorší podmínky pro bankovní byznys. Tato koncepce však má metodologický problém: nebere v potaz z povahy nahodilosti nepředvídatelné chování náhodného mechanismu, který může vygenerovat zatím z historických údajů neznámý upgrade nejhorších dosavadních negativních důsledků (příklad katastrofa ve Fukušimě), proti nimž je metodika testů na zvládání stresu neúčinná.

Chtěla-li autorka popsat aktuální stav regulace bankovníctví, nemohla se vyhnout popisu zejména pro regulační účely používaných matematických modelů. Ona sama na příslušných místech textu říká, že používané postupy jsou složité a normy je předepisující ne pro každého srozumitelné, někdy s problematickou ekonomickou interpretací vypočtených kvantit. Tento stav je pozůstatkem trendu devadesátých let, kdy zejména v návaznosti na dílo prof. Samuelsona (metodologové: samuelsonizace ekonomie) byl kladen důraz na formalizaci a intenzivní implementaci matematických přístupů, s cílem zachovat umírněnou volatilitu a vyšší stabilitu trhů, vycházející z pojetí ekonomie jako tvrdé, normativní vědy, a také z tehdy módního přístupu „risk based approach“, založeném na tezi o možnosti zvládnutí vlivu rizika na ekonomické stavy světa. Patřičnou výzbroj měla být robustní databáze historických dat (data analytics) a široké portfolio sofistikovaných modelů. Stále zřetelněji se ukazuje, že tato koncepce zatím nedokázala vyřešit metodologické ambivalence o nepředvídatelnosti externího světa, a tudíž velmi omezených lidských možností predikce ekonomických jevů z historických dat a základního metodologického rozporu, majícího charakter axiomu: jak učinit předmětem vědeckého zkoumání budoucnost, když jako předmět ještě neexistuje.

V krizi po roce 2008 byl učiněn bezprecedentní státní zásah s cílem zabránit zborcení ekonomiky. Prostřednictvím fiskalizace ztrát byly do ekonomiky pumpovány peníze, úrokové míry spadly na nulu a v některých případech do záporu (Keynes: úrok je odměna za vzdání se likvidity), parametry měnové a fiskální politiky se uměle nastavily, v ekonomice zůstala po krizi nadměrná likvidita, což bylo i následně udržováno kontroverzním kvantitativním uvolňováním. V státem řízených ekonomikách tento přebytek likvidity

přetrvává, bankovní likvidita je ovšem přísně regulována. Státní zásahy, včetně těch regulatorních, omezují tržní spontaneitu a v mnoha ohledech vyvolávají potřebu změn v paradigmatech ekonomie, teorie ale zatím nic nenabízí.

O všech těchto i dalších, v této recenzi zmíněných dilematech, spojených s riziky bankovního podnikání a jejich současné velmi extenzivní a v některých případech kontraverzní regulaci, je tato kniha. O účelu publikace sama autorka říká, že její ambicí bylo poskytnout čtenáři ucelené pojednání o rizicích bankovního podnikání v hlavních relevantních souvislostech a nabídnout základní orientaci v jinak spleťtých a složitých regulatorních pravidlech, která jsou navíc zakotvena v rozsáhlých, komplikovaných a někdy ne zcela srozumitelných normách. Publikace je určena široké odborné veřejnosti, kterou bankovní rizika a jejich současná regulace zajímají a která hledá celkový a nikoliv jen jednostranný pohled na ne úplně triviální odbornou problematiku. Pro část čtenářstva, kterou nenaplnuje obdiv k eleganci matematických modelů, je dobrou zprávou, že obzvláště subtilní partie tohoto druhu, mohou bez ztráty souvislosti vynechat.